

KEREKES DÓRA

Advent és karácsony a pincében

Faludi (Fieszl) János dunakeszi plébános emlékei 1944. november–decemberéről

Dunakeszi a háborúban

Magyarország 1941. június 27-én belépett a második világháborúba. Mivel Dunakeszi közel fekszik Budapesthez, a szövetséges hatalmak jelenlétét már 1944 nyarán tapasztalta a falu. Ebben az időben az angol és az amerikai repülőgépek rendszeresen bombázták a magyar fővárost. Ugyanakkor nem ez volt az első hadi esemény, amely a mai város területét érintette. 1942. szeptember 4-én, amikor szovjet repülőgépek először indultak Moszkvából Budapest bombázására, célt tévesztettek, így Alagra is hulltak lövedékek. Három ház teljesen használhatatlanná vált, több másik megrongálódott.¹ Ezt az intermezzót leszámítva azonban a két falu – az ország hadba lépése ellenére – élte mindennapjait. Természetesen érzékelték a háború okozta változásokat: jó vagy rossz híreket kaptak a fronton harcoló szeretteikről, egyre nagyobb mértékűvé vált az infláció és az áruhiány, bevezették a jegyrendszert, nem is beszélve az elsötétítésről és a légmentesítési rendeletekről. Utóbbiak nagymértékben növelték a lakosság félelemérzetét.

1944 nyaratól testközelbe került a háború. Faludi (Fieszl) János, a Szent Mihály-templom esperes plébánosa így írt erről: „Dunakeszi felvonulási területe volt a repülőknél, sok komoly repülőharcnak voltunk szemtanúi.”² A bombázások reggel 8 óra körül kezdődtek, és kora délutánig tartottak. Ezt követően rövid szünet állt be, majd este ismét elkezdődtek, és gyakran éjfélig vagy tovább is repültek a gépek. Az állandó repülések következtében a Budapest környéki településeken egyre nőtt az áldozatok száma, ami a félelemszint emelkedését is maga után vonta. Dunakeszi és Alag lakossága is a pincék (bunkerek) mélyén keresett menedéket. Ezek a légnyomás és a repeszdarabok ellen valóban védelmet jelentettek; ahová azonban bomba csapódott be, ott rendszerint magas volt a halálos áldozatok száma.

Az ősz eléréseével a front már Magyarország területén volt, és folyamatosan közelített a két településhez. A november–decemberi időszakot Dunakeszin átélők mindennapjairól a plébános, Faludi (Fieszl) János által vezetett *Historia Domus* nyújt érzékletes képet. Fontos megjegyeznünk, hogy Faludi utólag, vélhetően 1946–1947 körül vetette papírra a történeteket, és sokszor már az azutáni események ismeretében minősíti, értékeli azokat.³ Érdekes az igeidők váltakozása, feltételezhető, hogy voltak eredeti feljegyzései is.

1 Ágoston András: *Dunakeszi és Alag a második világháborúban*. In: *Dunakeszi története II. 1910–2017*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018. 28.

2 A Szent Mihály-templom *Historia Domus*a, Dunakeszi, III. kötet 59. (A továbbiakban: HD [Szent Mihály-templom], III.) Faludi (Fieszl) János (Zebegevény, 1893 – Dunakeszi, 1956) Temesváron és Vácott végezte iskoláit, utóbbi helyen szentelték pappá, 1916-ban. Májusban Nógrádverőcére, majd október 15-én Monorra neveztek ki káplánnak. Utóbbi helyen maradt alkalmazásban egészen 1918-ig, de közben katonapapként frontszolgálatot teljesített előbb Besszarábiában, majd Olaszországban, a Piave mellett állomásozó alakulatoknál. 1935-ben került Dunakeszire, ahol haláláig szolgált. Az ő agilitásának köszönhető, hogy 1936–1937-ben felépíthetett az Újtemplom, vagyis a ma ismert Szent Mihály-templom Dunakeszin.

3 1945–1946-ban a magyarországi püspökök elrendelték egyházmegyéjükben, hogy a háborús események kerüljenek bele az egyes plébániák *historia domusa*iba. Faludi (Fieszl) János esetében azért nem tudunk pontosabb dátumot megadni, mivel az események tárgyalása 1944 december végén abbamarad, és csak 1948-ban indul újra. A köztes részen régebbi történések, fényképek és újságcikkek találhatóak. Nem tudni, hogy volt-e itt szöveg, amelyet esetleg eltávolítottak vagy ebben a négy évben (az amúgy mindent részletesen leíró plébános) nem vezette a *Historia Domus*t.

A háború ezen szakasza alapvetően befolyásolta a településlakók mindennapi életét. Az iskolaélet ugyan elkezdtek 1944 szeptemberében, de a legtöbb helyen néhány hét után fel kellett hagyni a tanítással. Az épületeket Dunakeszin is a katonaság vette igénybe, „alaposan meg is rongálták a felszerelést, maga az épület sértetlen maradt”.⁴ Az egyházi szertartásokat és ünnepeket is csak részben vagy máshogyan lehetett megtartani, pedig ekkor még nagyobb igény jelentkezett a lakosság részéről e téren. A magyar katolikus püspöki kar eligazította a településeken szolgálatot teljesítő papjait: maradjanak a helyükön, szolgálják a lakosságot, sőt, arra is utasítást kaptak, milyen teendőik vannak, ha a misét légi-riadó szakítja meg, hogyan helyezték biztonságba az oltári szentséget, a szent olajokat, az anyakönyveket és az egyházi iskolák iratait.⁵

A front átvonulása

November végén a front Dunakeszi és Alag térségébe ért, így december 7-8-a körül a két település közigazgatási tisztviselőinek többsége elhagyta a területet. Az itt maradt lakosság számára ettől kezdve egészen a háború végéig a helyi papság jelentette – a spirituális mellett – az egyetlen társadalmi vezetőt, amely oktatással, kultúrával, helyi közélettel foglalkozott, vagy éppen a jövő-menő katonai alakulatoknál képviselte a lakosság érdekeit. Az egyházközség mint szervezet is folyamatosan működött, amit a Szent Mihály-templom kézi számadási naplója is jól mutat. Ebben szerepelnek az 1944–1945. évi pénzüsszegek is, havi lebontásban.⁶ Faludi (Fieszl) János Dunakeszin, Delia István Műhelytelepen (ma: Gyártelep), Csík József pedig Alagon, híveikkel vészelték át a front átvonulását.

Faludi (Fieszl) János így ír erről: „Itt élünk most, teljes bizonytalanságban. Házam tele német katonákkal, megjelent egy pap nálam koártélyért, nem néztem ki belőle a papot, »obergefreiter« [tizedes] rangja volt, csak mikor a misézési lehetőséget említette, eszméltem rá papi voltára. Szanitéc szolgálatot teljesített, mint sok más társa. Volt közöttük egy evangélikus pap. Idejártak hozzám, ahol is termékeny eszmecseréket folytattunk egy kis bor mellett, néha reggelig.”⁷

A front Budapest körül megmerevedett, tekintettel arra, hogy az Attila-vonal (amelynek kialakítását 1944. szeptember 11-én kezdték meg a fővárostól keletre) megállította az Alföld felől érkező szovjet sereget. A három védővölvől álló Attila vonalat, amely szárnyaival a Dunára támaszkodott, és összekötötte a Karola-vonalat a Margit-vonallal, a német és a magyar csapatok közösen tartották. A szovjet 46. hadsereg ide érkező alakulatai az Attila-vonal déli részén akadtak el. Velük szemben november 1-jétől a térségben a 13. német páncélos hadosztály védte a magyar fővárost. A szovjet hadsereg nyolc had-

4 Faludi (Fieszl) János feljegyzése a háború utáni állapotokról, é. n. [1945]

5 Bednarik János: *A nyáj mellett virrasztó pásztor. A Buda környéki falvak 1944–1945-ös történelmének egyházi és pasztorációs vonatkozásai*. In: *Váltoállítás: diktatúrák a vidéki Magyarországon 1945-ben*. Szerk. Csikós Gábor–Kiss Réka–Ö. Kovács József. Bp., NEB, MTA BTK, 2017. 505.

6 Templomszámadási napló, 1936. febr. 1.–1946. jan. Dunakeszi Római Katolikus Plébánia Hivatal

7 HD [Szent Mihály-templom], III. 62.

osztályának december 5-én Acsa és Galgamácsa között sikerült áttörnie a német vonalakat.⁸

Nem sokkal később pedig az a hír érkezett Dunakeszire, hogy a szovjetek Vácot megkerülve délnek fordultak, és december 9-én már Göd határában álltak. Az addig Dunakeszin állomásozó német alakulatok továbbvonultak, és helyettük más, harcoló egységek érkeztek a településre. A dunakeszi plébániára vette be magát egy svájci származású parancsnok által irányított telefonos csapat, amelynek tagjai néhány napig maradtak. Mivel az oroszok ekkor már a Révdűlő és a Műhelytelep területén jártak, hamarosan ezen alakulatok is elhagyták a térséget. A plébános híveivel egy ideig a Szent Mihály-templom tornyából szemlélte az eseményeket, de a torony hamarosan tűz alá került.⁹

Ezután Dunakeszi (ahogyan Alag és Műhelytelep) lakossága három hétig jobbra a pincékben élt. A plébánia tágas pincéje – ahová minden mozdíthatót levittek – sok ember számára biztosított menedéket ezen vészterhes időkben. A plébános így fogalmaz: „Áldottam az építőjét a háznak, hogy jó kiadós pincét épített 200 évvel ezelőtt, nem is gondolván arra, hogy a bor helyett más célokat fog szolgálni. Menedékhely lesz nemcsak nekem, hanem sokaknak.”¹⁰ Az oroszok a Révdűlő és Alag felől támadták Dunakeszit, a németek a Szent Mihály-templom tornyából figyelték az ellenséges csapatmozgásokat. Ezért a templomot sok találat érte. A háború után a károk felmérésekor a templom esetében az akna- és ágyútalálatok következtében keletkezett sérüléseket 130.260 pengőre becsülte a plébános által felkért szakember.¹¹

Faludi (Fieszl) János

8 Ungváry Krisztián: *Budapest ostroma*. Bp., Corvina, 2005. 27–29.

9 HD [Szent Mihály-templom], III. 62.

10 HD [Szent Mihály-templom], III. 62.

11 Faludi (Fieszl) János plébános levele gróf Teleki Géza vallás- és közoktatási miniszterhez, 1945. augusztus 22-én.

A három hét alatt Faludi plébános rendszeresen kijárt a faluba, amikor kevésbé erőteljes volt a harc: híveivel összegyűjtötte a sebesülteket, akiket orvoshoz juttatott. A halottakat nem tudták a temetőbe temetni, mert az állandó tűz alatt állt, így a templom mellé hantolták el őket, később kerültek át a temetőbe. A misét a templom helyett a Miaszszonyunkról Elnevezett Kalocsai Iskolanővérek Társulatának zárdájában tartották, de még itt is majdnem találatot kaptak. A nővérek megmenekültek, a miseruhák és -kelyhek azonban erősen megrongálódtak egy akna szilánkjaitól.¹² Karácsony előtt hívei megkérdezték Faludi (Fieszl) János plébánost, hogy miséz-e az ünnepen a templomban, és ő igent mondott, de reggel fél hétre tette a kezdési időpontot, mert olyankor rendszerint nem tüzeltek az oroszok. Gyakorlatilag az egész falu jelen volt, hiszen ezekben a nehéz napokban a közösségi érzés még fontosabbá vált számukra.¹³

Újrindul az élet – szovjet csapatok Dunakeszin

December 27-én a német katonák elhagyták Dunakeszit, de előtte még „Sorban lejönnek a pincébe a háborúba belefáradt katonák, hogy győzni szeretnének. Meggyóntatom őket.”¹⁴ A szovjet hadsereg vette át a helyüket.

A település vezetését a megszálló szovjet parancsnok az egyik itt maradt községközi alkalmazottra, vitéz Pusztai János közigazgatási jegyzőre bízta. A helyi kommunista és szociáldemokrata érzelmű lakosok kezdeményezésére pedig 1945. február 7-e előtt létrejött a Nemzeti Felszabadítási Bizottság, amelynek vezetésével a plébánost, Faludi (Fieszl) Jánost bízták meg. A Bizottság végezte a községi ügyek irányítását. Szakértelemmel bíró alkalmazottak hiányában a város vezetésével végül az illegális kommunista múlttal rendelkező Kocher Lászlót bízták meg. A volt alkalmazottak közül Tóth János aljegyző, Pusztai János közigazgatási jegyző, Száraz György pénztáros, Németh István népmozgalmi nyilvántartó és Holovics György törvénybíró állt újra szolgálatba.¹⁵ A szovjet hadsereg jelenléte nagy terhet jelentett a falu lakosságának. 1945 márciusában az oroszok betörték a Szent Mihály-templom sekrestyéjébe, és elvitték a teljes ruhafelszerelést. Ezt Faludi (Fieszl) János plébánosnak sok utánajárással sikerült visszaszereznie. Április 1-jén, húsvétvasárnapról húsvéthétfőre virradó éjjel azonban a szovjetek elvitték a Szent Mihály-templom négy oltárának és a *tumbájának* felszerelését. Ezt nem sikerült visszaszerezni. A tabernákulum sértetlenül megmaradt.¹⁶ Az orosz megszállók az iskolaépületet is megpróbálták használatba venni, de – mivel hiányoztak az ablakok – nem maradtak sokáig. Ugyanakkor nagy pusztítást vittek végbe. A padokat, asztalokat, kályhacsöveket, lefolyócsatornákat elvitték, összetörték, elégették. Az irodában elhelyezett könyveket, hivatalos iratokat és minden papírt összegyűjtöttek, az udvaron halomba rakták, elégették.¹⁷

12 HD [Szent Mihály-templom], III. 63.

13 HD [Szent Mihály-templom], III. 64.

14 HD [Szent Mihály-templom], III. 64.

15 Ágoston András: *Dunakeszi története 1945-től 1950-ig*. In: *Dunakeszi története II. 1910–2017*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018. 41. (Ágoston, 2018b)

16 Faludi (Fieszl) János feljegyzése a háború utáni állapotokról, é. n. [1945]

17 Faludi (Fieszl) János feljegyzése a háború utáni állapotokról, é. n. [1945]

A templom, a plébániaépület, a kántorház és az óvodazárda épület együttes kárértékét 222.222 pengőre becsülte fel – szakemberek segítségével – Faludi (Fieszl) János plébános, 1945 nyarán.¹⁸

Két levél

A front átvonulása és az élet újrakezdése felett érzett öröm hamar kellemetlen hangulatúvá vált a plébános számára. A földreform – a földosztások – a Szent Mihály-templom plébániai földjeit is érintették. 1945-ben még így ír róla Faludi (Fieszl) János:

„Az Egyháznak volt plébániai javadalom címén földje:

	50 k[ataszteri] h[old]	522 öl
kántori	26	924
harangozói	2	639
rk. iskolának iskolai alap	8	725
összesen:	88 kh.	810 öl

földje. Ezt még a tavasz folyamán kiosztották és kicövekelték, azonban a Pestvármegyei Bizottsághoz beadott fellebbezés folytán redukálták, meghagyván összesen 50 kat. holdat, tekintettel arra, hogy B[uda]pesttől 30 km-eres körzeten belül fekszik Dunakeszi és semmiféle más ingatlan kiosztásra nincsen, kivéve a községnek majdnem ugyanannyi földje. Az ügy még ma sincsen befejezve, határozatot kézhez még a mai napig sem kaptuk. Valószínűleg 50 holdat fognak az Egyháznak meghagyni.”¹⁹ Végül a 88 kataszteri hold 810 öl területből 33 kataszteri hold 710 négyszögölt hagytak meg az egyháznak.²⁰

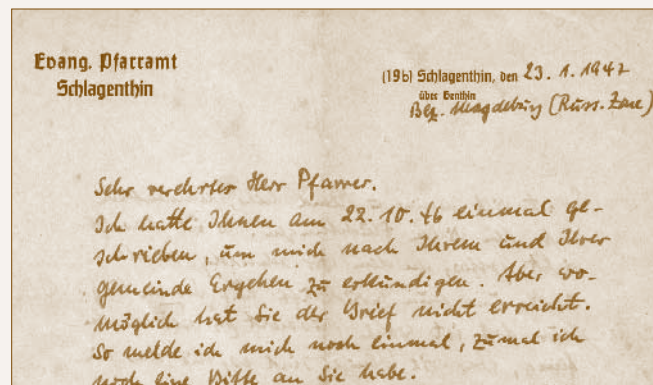
Az internálások, kilakoltatások, vagyonekobzások és igazolások, a formálódó új rend nagy terhet jelentettek a plébános számára, így felüdülést jelenthetett számára az 1946. május 12-én, illetve 1947. január 23-án számára írt két németországi levél. A legsötétebb ostromnapok idején nála tartózkodó katolikus pap és evangélikus lelkész írták. Az első Wurzachból, a francia zónából érkezett Eleutherius Tresstől, aki a háborút követően hazatért, és tollat ragadott, hogy köszönetet mondjon Faludi (Fieszl) János dunakeszi esperes-plébánosnak:

Eleutherius Tress levélének címzése

„Tisztelt Plébános Úr! Talán emlékszik még arra a papra, aki 1944 decemberében egy rövid ideig önnél lakott. Még egyszer szeretném önnek megköszönni, amit ezekben a napokban az ön kedvessége folytán kaptam. Isten megfizeti majd önnek. Hogyan élte túl az azt követő napokat? Biztosan nem volt könnyű. Ismét korlátlanul tudja a munkáját végezni? 1945 májusa óta én is itthon vagyok, októbertől az itteni kolostoriskolában tanítok. A kollégium teljesen telítve van, és minden rendben megy. Kérem, üdvözölje házvezetőnőjét is. Üdvözlettel és Isten áldását kívánva önnek: P. Eleutherius Tress”²¹

Az evangélikus lelkész Schlagenthinből (ma a németországi Jerichow része), az orosz zónából küldte levelét Dunakeszire, ebben jelzi, hogy már 1946-ban is írt, de ennek nyomait nem találtuk. Mivel választ nem kapott, az író maga is kételkedett abban, hogy Faludi plébánost elérte írása. Jelen levelében Hayrus Albertus lelkész érdeklődik a plébános és a dunakesziek felől. Kérdezi, hogyan élték túl a német csapatok kivonulását követő időszakot, és a falu, a templom megvan-e még. Külön köszönetet mond Koncsik István²² családjának, akikkel jó viszonyt ápolt ittlétekor. Miután Dunakesziről elment, Hayrus Albertus édesanyja haláláról kapott hírt, ezért hazatérhetett, így nem jutott Berlinbe, nem élte át az ostromot. Viszont amerikai hadifogságba került, ahonnan később szabadult csak meg. Schlagenthinben azt tapasztalta, hogy a település teljesen elpusztult, mindent előlről kellett kezdeniük. Mindehhez erőt adott neki, hogy a feleségét és a gyermekeit jó egészségben viszontláthatta. A településen a legtöbb gondot a nagy menekültáradat jelentette. Végül segítséget kért egy Magyarországon, a Balaton mellett valószínűleg elesett schlagenthini katona felkutatásában, hogy a családja végre biztosat tudhasson felőle.²³

Hayrus Albertus levélének részlete

Hogy Faludi plébános válaszolt-e a levelekre, jelenleg nem ismert. Amikorra ezek hozzá érkeztek, már egészen más problémákkal volt elfoglalva. A háború utolsó szakasza és az azutáni változások próbára tették a dunakeszi plébánosokat is, akik mindvégig híveik mellett maradtak, és – jó pásztorként – átsegítették őket ezeken a nehéz napokon, heteken, hónapokon.

18 Faludi (Fieszl) János plébános levele gróf Teleki Géza vallás- és közoktatási miniszterhez, 1945. augusztus 22-én.

19 Faludi (Fieszl) János feljegyzése a háború utáni állapotokról, é. n. [1945]

20 Ágoston, 2018b 55.

21 Eleutherius Tress levele Faludi (Fieszl) Jánosnak, Wurzach, 1946. május 12.

22 1950-ben Dunakeszi Község Tanácsának tagja lett. In: *Dunakeszi története II. 1910–2017*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018. 744.

23 Hayrus Albertus levele Faludi (Fieszl) Jánosnak, Schlagenthin, 1947. január 23.